

כִּתְּבָהּ מֵעֵץ שֵׁטֶף

202

לוח כוונות

10=10x1
20=5x4
300=6x50
50=5x10

(טו) וזה אשר תעשה אותה, כל לרמוס' יפרוש על העולם ההדס סוכה שלום כמו שבאר נחמקי ז"ל. שהיא יתוד הוי"ה ולדני. ששם הוי"ה מורה על שמחה ומחנה, ושם אדני מורה על השמחה וההשגחה, ועל יסוד הוי"ה על אדני שמונו עולה סוכה, ולא הספר שלום, כיצד כעצמנו יו"ד של הוי"ה עם ה' של אדני הוא עשרה והי"א של הוי"ה עם ד' של אדני הוא עשרים וחס שלשים אמה קומתה. ול"ו של הוי"ה עם ט"ו של אדני הם שלש מאות אמה אורך הסיכה. והי"א אמהנה של הוי"ה עם יו"ד של אדני הם החמשים אמה רחבה, ס"ה מספר שלם עם הכולל:

אגודת

We see, says the Malbim, that the dimensions from which the ark is made up are the names of Hashem. Thus, the Zohar says that when Noah ran toward the ark, he was running toward "the Name of Hashem."

Aggudat 199-100

There is a very profound lesson here. When Hashem told Noah how to make an ark to protect him from the flood in his time, He was also giving him the formula for an ark which would protect from future floods. If the flood consists of water, then an ark made of cedar wood and covered with tar will protect you from it.

But there may come a time when the flood consists of things which can go through walls of wood, or any other material for that matter; in that case the only ark that will protect you is the Name of Hashem. This ark is indeed unique, for in order to surround and protect you, it needs to be inside of you. It is an ark that you carry with you. It helps you when there are no walls which cannot be broken through by the flood. In that case, the significant walls are no longer those of your city or of your house, but the walls of your heart. This is the flood to which we are witness in our times, and God's name is our tower of strength.

שיאורי אומא לרי וואלקר

3) אגודת

עדר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה כו' תחתים שנים ושלשים תעשה (ה טו).

וברש"י: "תחתים שנים ושלשים - ג' עליות זו על גב זו, עליונים לאדם אמצעים למדור תחתים לזבל". צריך להבין את היחס, הלא היו בסך הכל שמונה בני אדם, והיתה להם את כל הקומה העליונה, ואילו הקומה האמצעית היתה לכל בעלי החיים שבעולם!!

5) כ' קה"י

(טו) וזה אשר תעשה אותה, צוה ה' לעשותה כשעור הזה, ולרבו המינין שיצטרך להביא בתוכה היתה קטנה עד מאד כי יצטרך להביא שם בהמות ועופות טמאים וטהורים, והיות קטנות עם גדולות⁶², שנים מכל, ויש חיות גדולות כפילים וראמים, ולפי הטבע חמשים תיבות כיוצא בה היו קטנות מהכיל את המינין האלו כלם אבל היתה הענין נס גדול * בלי ספק, ומחזיק מועט את המרובה⁶³. ואולי תשאל בכאן כיון שהיה הדבר נס למה יצוה לעשות את התיבה מעץ הידוע, ובמדות ידועות באורך ורוחב וקומה, ולעשות שלשה מדורים תחתים שניים ושלשים⁶⁴, והקב"ה יכול להצילם מבלי תיבה ושילכו על פני המים או יכול להפריח באויר, כי כל יוכל ולא יבצר ממנו מאומה⁶⁵. והתשובה בזה * בלי דרך התורה לצוות על האדם שיעשה כל יכלתו בדרך הטבע ומה שיחסר הטבע בהן ישלים הנס, ועל דרך זה תמצא בכל הנסים בתורה אם תסתכל בהם, כי אע"פ שהם מפורסמים יש בהם טבע במקצת, וזהו כענין שתצוה התורה באנשי המלחמה שיצאו חלוצים לצבא⁶⁶, גם הכתוב שאמר: שים לך אורב לעיר מאחריה⁶⁷. ומאחר שכל עניני מלחמתיהם של ישראל היו על ידי נסים גדולים מה יצטרכו למארב כמנהג האומות, שמלחמותיהם נמשכות אחר הטבע, אלא בודאי היו ראויים להתנהג בדרך הטבע, והי' ישלים מה שיחסר, ועל כן באה המצוה בתורה בתקון המערכות ודברים רבים כיוצא באלה⁶⁸. ועוד יש בזה טעם אחר הוכירו רז"ל⁶⁸ כי מתוך מעשה התיבה שיטרוח בה תמיד כל היום בארכת וברחבה יראו הבריות וידברו בזה ויתעוררו ויתעוררו לחזור בתשובה מדרכם הרע, ואם לא ישוּבו הגה הם רשעים קטני אמה⁶⁹, ראויים שתחול עליהם מדת הדין.

1) (כא) מכל מאכל אשר יאכל. ומים? אי' איפוא לקחו מים בתבה במשך י"ב חודש לאדם ולכל החי אשר אתו? - לא מצאתי מי שידבר על שאלת המים בתבה, ויש לתרץ בשני דרכים: א) ששתיה בכלל אכילה, ונח הכין בתבה מים מתוקים לכל השנה בעד כל החי, כמו שלקח ואסף אל התבה מכל מאכל אשר יאכל, ומצאתי רמז לזה בדברי הרמב"ן לקמן בפסוק והמים היו הלך וחסור, שכתב דרך אגב: "כי רבים אשר בתוכה והמאכל והמשקה היה הרבה מאד", הרי שדעתו שהי' בתבה משקה - מים הרבה מאד. ב) שהי' לתבה חיבור עם מי המבול ע"י נקב וברזא לפתוח ולסגור. אבל קשה הדבר בעיני, אחרי שמי הים אינם ראויים לשתיה ובפרט מי המבול, שהיו מרים ועבים, ואפילו לגדל צמחים לא היו ראויים, כמבואר בסדר עולם פ"ד.

1

שאלות חומר (6)

גישה לך תבת עצי גופר קנים תעשה את התיבה וכפרת אותה מניית ומחוץ

לפני

1 הקריאת (סוקו יט דיה מכל בשר) כותב שאע"פ שהתיבה היתה די גדולה, אבל בשביל ש ושל הזוים והעופות והאוכל למשך שנה - אפילו עשר תיבות לא היו מספיקים. והדרין נתייא חז"ל (הולין סג, ב) שיש מאה ועשרים מיני עופות טמאים וכולם מין איה הם. אלא יורה היה נס שהתיבה יכלה להכיל את כולם. ושואל הרמב"ן: "ואם תאמר ישנות יקנה ויסמוך על הנס הזה", ותירץ "כדי שיראו אותה בני דורו ויתמהו בה ויעשו עליה דבר אולי יעשו תשובה, ועוד עשו אותה גדולה למעט בנס, כי כן הדרך והנטיח שבחורה או כנביאים לעשות מה שביד אדם לעשות והשאר יהיה בידי עליונות הרי שאפילו במקום שאין סיכוי לאדם להשיג במעשהו את התכלית הנרצית אפילו חנו צורך להשתדל למעט בנס ככל האפשר.

11 ואינו יסוד זה גם אצל משה רבינו כשהכה על הסלע, וברשי (שמות י, ו) מובא שפקו וזהו חוק ששמו סנפרינון כדי שלא ישבר מעוצמת המכה. רואים שזו לא היתה הבאת טהויות, אלא הוצרך להכות בכל כחו ולמעט בנס.

12 ואינו יסוד זה כשאמר הקב"ה למשה רבינו לפני פטירתו שיעלה על ההר לראות את ארץ ישראל. הגם שבאופן טבעי לא היה יכול לראות את כל ארץ ישראל, וישן י"ט ע"ג נ"ל זה נאמר לו לעלות על ההר, כדי למעט בנס ככל האפשר.

7 ארץ ארצה

1 (ד) כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ. טעמים הרבה נאמרו לדיחוי זה, ומהם: א) שבו ביום מת מתושלח והספרים של צדיקים מעכב את הפורענות (סנהדרין ק"ח; ב) שעתיד היה מתושלח למות ככלות השבעה ימים הנ"ל ולא רצה הקב"ה שיגוע במבול או שימות בתבה, ולכן עכב לכבודו את הפורענות (א"ב דבן סירא אר"ס). ולשני הטעמים קשה הלא ידע אדון כל הנשמות, מתי ימות מתושלח - בשעה שנתן זמן של ק"כ שנה לבנין התבה ולהבאת המבול - ולמה לא קבע תיכף את זמן המבול. אחרי מיתחו של מתושלח ואחרי הספרו, שלא יהי צורך אח"כ לדחות את הזמן? ולפיכך צריכים ב' הטעמים האלה לטעם השלישי (המוזכר בסנהדרין שם), שקבע הקב"ה זמן גדול (ק"כ שנה) ואחריו זמן קטן (ו' ימים) לתשובה, וכן משמע בב"ר

21 (פ"ב), שהדיחוי מפני הספרו של מתושלח (ומסתמא הוא הדבר משום פטירתו) היה כדי שיעשו תשובה, והנה מיתת צדיקים והספרים יש שהם מעוררים רגשי תשובה אצל בני אדם, שלא עומם עוד בקרבם הויק האחרון של נשמת שדי, אבל מלבד זה קביעת זמן קטן אחרי זמן גדול לתשובה מתאימה עם הפסיכולוגי של האדם, היינו שכיון שהורגל דור המבול לראות את "הוקן" בונה זה ק"כ שנה אינו תבה

1 וסריך "בשטות" נג' שעתיד הקב"ה להביא מבול על הארץ, - לא שת כבר לבו לנת ולחלומותיו; ומסתמא נמצאו אז אנשי לצון, שהיו מבטיחים, שנה בעצמו אינו מאמין כבר בביאת המבול, אלא ממשיך לבנות את התבה מהרגלו, שנעשה לו לטבע, אבל פתאום בא נח ואומר, כי בנין התבה נגמר והוא וב"ב וכל החיה והבהמה וכל העוף ורמש האדמה יתחילו להכנס אליה ולהביא לשם כל מיני מאכל, וארכא שניה נתנה מאת בעל-הרחמים לכל בני האדם לשוב אליו במשך ו' ימים, והם רואים אמנם את נח וב"ב נכנסים ויוצאים ומביאים את כל אשר להם אל התבה, וזכר ונקבה מכל החי, אשר ע"פ האדמה, באים בעצמם (נגד טבע בעלי החיים לברוח מן האדם) אל התבה, - הלא "הזמן הקטן" הזה אחרי "הזמן הגדול", או הביאה אל התבה אחרי בנין התבה עושה כבר רושם חדש וחזק... אלא שעומם בקרב הדור ההוא הויק האחרון של נשמתם, ולא שבו אף בזמן הקטן והשני שניתן להם.

2

חַדְלוּ לָכֶם יֵשׁוּׁוּ מִיָּדְכֶם (8)

מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי־בָמָּה נִחְשָׁב הוּא:

ש' תלמוד

(10) כ' י"א נחמה לזכור

□ Who has a soul in his nostrils. The Torah tells us that when HaKadosh Baruch Hu created Adam HaRishon, וַיִּפַּח בְּאַפּוֹ נְשָׁמַת חַיִּים, He breathed a soul of life into his nostrils (Bereishis 2:7). However, this God-given gift, the human soul, was not intended to be only a breath of life and remain "in man's nostrils" as a means of allowing him to live as all animals do. Rather, the gift of the human soul was meant to pervade the entire human being, as Mishlei 20:27 tells us: נֶר הוּא הַנֶּשְׁמָה, Man's soul is a lamp of God, probing all inner chambers. The neshamah was intended by God to take possession of the entire inner man, to permeate and control every aspect of his life; to recognize HaKadosh Baruch Hu and live his life in accordance with God's will. But if, instead, the neshamah remains "in man's nostrils," and he merely takes advantage of its great God-given gift of intelligence and creativity for his own edification, to enable him to discover the hidden secrets of nature, to travel to the moon — and even to harness world destructive thermonuclear power — the human being is no more than a highly intelligent animal, which also has "a breath of life in its nostrils."

This idea is alluded to at the Mabul. When mankind became degraded and was consequently destroyed together with all other life on land, the Torah tells us, כל אשר על הארץ, נשמת רוח חיים באפיו מפל אשר בהרבה מתו Everything that had a soul of life in its nostrils on dry land died (ibid. 7:22). Man, together with all other breathing land animals, "who had the breath of life in their nostrils," died. Man was destroyed because his soul "had remained in his nostrils," and he failed to use it to elevate himself above the animals.

[Rav Schwab said that he heard this beautiful thought at a hesped given by Rav Joseph Breuer in Frankfurt while he, Rav Schwab, was still a student at the yeshivah there (ca. 1925).]

This, then, could very well be the meaning of our own pasuk: Stay away from man whose soul is only in his nostril; for what is his real value? Eventually, when God is universally recognized by man, all of man's accomplishments that did not lead to this recognition will be of no value to him. Man will cast them away to the "fruit moles and the bats."

(10) כ' י"א נחמה לזכור

וזה היה ענין דור הפלגה ועונשם, שהניחו אותנו המפרשים [בה] באפלה, עד שכמעט נגששה כעורים קיר, כי אלו האנשים מה עשו, מה פשעם ומה הטאתם, אם רצו להיות כאיש אחד חברים, הלא היה ראוי להיות להם בזה שכל טוב [בעמלם], כי ראינו הכתובים כלם מישרים, אל זה הדרך, עד שאמרו: אפילו עובדי ע"ז כל זמן שהשלום ביניהם אין מדת הדין מתוחה כנגדם. והסמיכו זה אל הפסוק: חבור עצבים אפרים הנח לו. ועם היות שבאו בטעם עונשם של אלו מדרשים, אינם מסכימים לפשוטו של מקרא, כי לדברי מי שאמר שהיתה הסכמתם לעלות לרקיע, הוא מן התימה איד הסכימו כל בני עולם בשטות כזה, ולו חשכו ראותם ועורו עיני שכלם היה מן הראוי להיות פתיתם מציל אותם מן העונש. וכיוצא בזה: יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. ועוד כי לו פשטו יד בעיקר איר תספיק עונשם להפיץ אותם [משם] לבד, ועוד כי מפשט הפרשה נראה כי לא היה עונשם על מה שעשו כבר, אבל [על] מה שהיה אפשר שימשך ממעשיהם, והוא אמרו: הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם וגו', והנה פסוק זה מורה בפירוש כי לא היה העונש על מה שכבר עשו, אבל היה מדאגה מדבר שאפשר שיתחדש, וכל אלה הדברים משימים המשכיל במבוכה וצרכיכם ביאור, וכל זה נמשך ונוסד על השרוש שאמרנו, כי חברת הרשעים ואסיפתם דבר מניק, הן בעת השתדלם בפעולת רעתם, או לא ישתדלו בה, כאשר חברת הטובים דבר מועיל, הן בעת השתדלותם, או בעת ינוחם, כאשר נרמז באמרו: גם אם ישכנו שנים וחם להם.

וזה היה ענין דור הפלגה, כי אין ספק כי בעת ההיא היו כל בני העולם נוסדים על אמונות נפסדות, ואשר הסכימו כלם הוא ענין עבודה זרה מלבד סגולות ואנשים מעטים אשר טעמו וראו אורו של עולם כי טוב, והם גם כן לא היה ספוק בידם לקרוא בני אדם לעבוד את ה' שכם אחד, מיראתם את העמים אשר היו בארצותם מושלים עליהם, עד שהראשון שהתחיל זה, והוא אברהם, קרה לו מה שקרה עם נמרוד עד שהוצרך לעונב ארצו וללכת אל ארץ אחרת, ואז ספק כי אותם הצדיקים אשר היו יחידים בזמנא ההם היה להם

והיתה הקשת בענן וראיתה לזכור ברית עולם בין אלקים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ. נראה הכוונה בזה, כי הנה אמרו חז"ל (ב"ר לד) חבור עצבים אפרים הנח לו, שבשעה שאחדות ואהבה בישראל יונח להם ויכפר הקב"ה חטאם, ולא נחתם גזר דין

של דור המבול אלא בשביל הגול שאיש את רעהו חיים בלעו, וכן אמרו חז"ל דור הפלגה חס עליהם בשביל שהיו שפה אחת ודברים אחדים. ועל כן יצא הקצף על דור המבול, כי מהראוי היה שחלק אלקים שבקרוב לב איש ואיש תאחד כלם באהבה כי ממקור אחד קדוש יצאו כלם ושורש אחד להם למעלה, ואיד ירימו קשת זה מול זה. אמנם באמת יש התנצלות לזה שהלא הנפשות שוכנות בבשר והבשר הזה הוא המסך המבדיל ומפריד בין איש לאיש והוא מטפשם ומסכל דעתם לבלתי הבין וראות נכוחה והוא דומה ממש לנצוצי אור השמש באשר יעמוד ענן מפניהם יראה הקשת וכן הוא גם בבני אדם שנצוצי אור השמש נשמות איש ואיש יעצרו מלהתחבר ולהיות אחד על ידי הבשר המבדיל ביניהם ועל ידי כך יצא הקשת, היינו מלחמות ומחלוקות בין בני אדם, וזה שאמר והיתה הקשת בענן פירוש בשביל הענן וראיתה לזכור ברית עולם בין אלקים ובין כל נפש חיה בכל בשר, כי אמנם מהראוי היה שבני אדם יאהבו תמיד זה את זה באשר ברית עולם בין אלקים ובין כל נפש ושורש אחד להם, מכל מקום כל נפש ונפש חיה הוא בתוך בשר על הארץ והארציית הזאת מפסקת ומבדלת ולא יפלא אם יראה קשת ורומח בבני אדם.

(3)

12

13

(ה) ויגד ה' לראת. הנה לשון הירידה לראות יאמר על האל יתברך ב' פשאים הענין אז ראוי לענש אלא מפני הקלקול הנמשך אליו בסוף הענין 7, כבן סוטר ומורה שאמר "ירדה תורה לסוף דעתו" 8. וכן היה ענין סדום שכתב בו "ארדה נא ואראה" (להלן יח, כא), כי אמנם לא היה רשעם אז יותר משאר האמות כדי לענשם בעולם הזה, וזלתי בענין האכזריות נגד עניי עם 9, שהיה נמשך ממנו קלקול

גמור בסוף 10, כאמריו "הנה זה היה עין סדום אחותך... ויד עני ואכזר לא החזיקה" (יחזקאל טו, מט). וכן היה ענש ישראל בהגלותם 12, כאמריו "אראה מה אחריתם" 13 (דברים לב, כ).

(ו) הן עם אחד. כי אמנם הפטול המפר עצת גויים ומניא מחשבות הוא המחלקת הקורה ביניהם, אם לסבת הדתות ואם לסבת הלשונות 14. והנה אלה 15 היו עם אחד בענין הדת, כי היו כלם מסכימים בדעת אנשי הצאב"ה 16, ועם זה היו כלם מסכימים בלשון. וזה החלם לעשות. וגם בן נמצאה לכלם עתה זאת התחלה 17 שעשו בהסכמת כלם. ועמה לא יצטר מהם. אם בן אין מונע להם מהשלים פונתם ותהיה אותה עבודה ורה אשר יבחרו פללית לכל מין האדם, ולא

יפנה אחד מהם לדעת את הבורא יתברך ולהבין כי יצור הכל הוא 18. והפך זה יקרה כשתהיה מחלקת בין האמות בענין אלהי הנבר, כי כל אחת מהנה תחשב 19 שיש אלהי האלהים שכל האלוהות מסכימים לדעתו 20, ובו ישלם סדרם וסדר המציאות, כאמריו "כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגויים" 21 (מלאכי א, יא).

חזוק האומות והמשלות לטוב ולתועלת, כי כאשר תצר להם האומה באיזה מלכות, ישוטטו אל ארץ אחרת שיוכלו שם לעבוד הש"י כרצונם, כאשר קרה לנו בגלותנו היום, כי כאשר נתחדש שמד בארץ ישמעאל ינוסו פליטיהם אל ארץ אחרת, ומשם לישמעאל 22, וזה אצלנו מחיה מעט בעת צרותינו ועבודתנו 23. ובעת ההיא היתה כל הארץ שפה אחת וגוי 24, והסכימו להיות לעולם כלו ראש אחד מנהיג ומושל, ושלא יהיו נפוצים ונחלקים לממשלותם, ולכן בחרו בקעה אשר מצאו להם רחבת ידים, שאין ספק שרוב בני אדם יבחרו להיותם קרובים כפי כחם אל ראש ממשלתם, ולזה גם כן הסכימו לבנות מגדל וראשו בשמים 25, כלומר, גבוה מופלג כפי האפשרות, כאשר בא בפסוק אחר עם זה בשוה 26: "ערים גדולות ובצורות בשמים, כי כן היה ראוי למי שנבחר להיות מושל בעולם התחתון, שיהיה ארמונו ומגדלו גדול יותר מאד. עד שבראית המגדל יתלבש כל רואהו כעל ומורא ושיהיה נראה מרחוק.

והנה אלו האנשים בעת ההיא לא חטאו בדבר לא במעשה ולא במחשבה אלא הש"י [שהוא] צופה מבט למרחוק, ירד למה שימשך מקבוצ האנשים הרעים והם והוא אמרו: "ירד ה' לראות וגו', כלומר ירד והשגיח למה שימשך ממנו 27, ואם יעז עתה אין רע, אמנם הכנס היה רע להם ורע לעולם, והוא שכלם היו מסכימים על עז. והבקעה ההיא גם כן אשר בחרו להם היא ארץ שוער, היה ראשה ומלכה נמרוד, שהיה ראש לעבודה זרה 28, עד שהציק לאברהם אבינו 29 כחלקו עליה כמו שנועד, ולכן אמר: הן עם אחד וגו'. כלומר אם ימשך זה הנה כל העולם בהסכמה אחת, ואם לעת עתה אין במעשיהם נזק, זה החלם לעשות, אלא אם ימשך לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות בעת הראשון ולא

יכלו עתה לא ימנע מהם, כי אין ספק שהדורות ההם כלם היו משתדלים לרומם עז, שלהם, ולהשכיח שמו של הקב"ה, ולא עלת בידם מפני חלוק הממשלות והארצות, כי היה לעובדי השם מפלט, מה שלא יהיה כן אם תמשך הסכמתם, כי כאשר ברח אברהם מפני נמרוד ללכת אל ארץ כנען, לוא היה נמרוד מושל בכל העולם אנה ילך מרוחו, והוא אמרם בפסח שני 30 אמר ליה ההוא מינאה און מעלינן מנייכו, דכתיב 31: כי ששה חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדם, ואלו אתון יתביתו גבן ולא עבדינן לבו ולא מידת, אמר ליה היכי תעבדו, תכלינהו וכלהו ליתנהו גביכו, למאי דאיכא 32 גביכו, קרו לכו מלכותא קטיעא, אמר גפא דרומי, בהא נחתין ובהא סלקינן, הנה הורה, כי סבת השיב חמתם מהשחית אינו רק להיות 33 ממשלתם בלתי כוללת 34, ולכן בהיות מחשבת הדור בעת ההיא, איננה לרעה, אבל כי ראה הש"י שימשך ממנה רע, לא ענשם, כי לא היו ראויים לעונש, אבל סכל עצתם ובלבל לשונם, כי גם בלבוש הלשון והעלם קצתו אל קצתו תועלת ביה, כללו של דבר: ראה קבוצ הרשעים ההוא רע, בהיותם כלם מסכימים על תכונה אחת רעה, כי אי אפשר לכלל מקבוצ מפרטים בעלי תכונה אחת רעה, שלא יהיה הכלל רע ממנו או כמוהו 35.

וזאת היתה הטענה אשר אימת בה קהלת הפסקדין שנתן, להיות המורכבים כלם הכל ובלתי בעלי קיום, בהיותם מקובצים ומורכבים מפרטים מסכימים על זה החסרון בעצמו 36, אבל לא תמשך זאת הגזרה, עד שיתחייב ממנה שכל החסרונות שהם בפשוטים, ימצאו במורכבים 37, אבל יתחייב שהחסרונות המתנגדות בפשוטים ימוגו ויוכללו לשלמות, ומעלה במורכב המקובץ מהם, וזה מעלת המקובץ בפרטים, כי שלמות הפרטים, נמצאות בכלל, ואיזה חסרון שיהיה בפרטים לא ימצא בכלל, אבל אפשר שחסרון אחד מן הפרטים יוצא מהשלמות 38 שביתר הפרטים מן הכח אל הפועל.

14

14. תלוקי דעות בין האומות (מטעמים דתיים או תרבותיים) הם המונעים אותם מרוע תוכניתיהן (בבחינת פיזור לרשעים, טוב להם וטוב לעולם). ומקורו בראב"ע: 'עם אחד', שיש להם דת אחת, כי בהשתנות הדתות תתחדש הקנאה והשנאה, גם כן בהשתנות הלשון. 15. האומות אשר התחברו בהנהגת נמרוד. 16. בעקבות הרמב"ם מורה נבוכים ג, כט, אותה דת שלפיה עובדים לכוכבים השונים כאשר מסכימים שהשמש היא אדון לכולם. וכן רמב"ם הל' עכו"ם פרק א. 17. של ריכוז הפולחן בעבודה זרה אחת ואליה ידרשו כולם' (לעיל פסוק ד). 18. מקביל

ללשון הרמב"ם הלכות עכו"ם פרק א בענין דור אנוש ושלאחריו: 'אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו'... 19. בראותם שלא הרי אלהי אומה זו כהרי אלהי אומה אחרת. 20. כי אף אומה לא תסכים שאלוהיה נחותים מאלוהי אומה אחרת, אבל מוכנים להודות כי כולם משועבדים בצורה שוה לכוח עליון מעל כולם. 21. ומפרש רש"י (בעקבות חז"ל במנחות ק"א, ד"ה גדול שמי בגויים). אמרו רבותינו דקרו ליה אלהא דאלהיא, אפילו מי שיש לו עכו"ם יודע שהוא על כולם, ובכל מקום מתנדבים לשמי אף העכו"ם. (עכ"ל). לדעת רבינו הפצת האומות לארצות שונות והפרדת לשונותיהם זו מזו נועדה להבטיח את האפשרות כי מריבוי האלוהות עוד ישוכו לא-ל אחד.

4